

”FINLÄNSK” OCH ”FINSK”

Ett diskussionsinlägg av docent Olof Mustelin

Vid ett av den nyländska studentavdelningens i Helsingfors sammanträden hösten 1887 diskuterades frågan om finlandssvenskarna i gemen och de finlandssvenska studenterna fortfarande borde kallas och kalla sig svenskar.¹ Uttalandena i diskussionen visar att man kände sig som svenskar, men att man samtidigt nödgades konstatera att ”utvecklingen långsamt men ständigt aflägsnat oss från våra stamförvänder i Sverige”. Bland annat därför hade det nu blivit mer angeläget än tidigare att genom särskilda uttryck noggrant precisera finlandssvenskarnas ställning, också om allmogen genomgående höll fast vid att den var svensk rätt och slätt — det hade den gjort sedan urminnes tider. Majoritetens ståndpunkt sammanfattades av en deltagare i diskussionen, Hjalmar Neiglick, som framhöll att det rätta förhållandet bäst uttrycktes genom benämningen ”svenske finländare”, emedan ”ju främst det svenska språket betecknade skillnaden mellan oss och landets öfriga befolkning”. Denna benämning hade dessutom hävd för sig och var redan på denna grund lämpligare än någon annan.² Ordet finländare, tillfogade en annan talare, var gemensamt för hela vårt folk; attribu-

ten svensk och finsk behövde användas endast i speciella fall. — I protokollet finns ingen som helst antydning om att någon opinion hade förefunnits, för vilken det hade syntts naturligt att ordet finsk (finne) hade varit det lämpligaste som sammanfattande benämning på landets såväl finnar som svenskar.

Redan detta korta referat av en diskussion anno 1887 ådagalägger tydligt att den uppfattning icke kan vara riktig, som bl. a. mag. Emerik Olsoni gjort sig till tolk för, senast i denna tidskrift,³ då han säger: ”På senaste tid har dock på yngre finlandssvenskt håll propagerats för införandet av orden finländare och finländsk, det förre som allmän beteckning för innevånare i Finland, det senare som motsvarande egenskapsord”. Då Olsoni några rader senare gör gällande att finländsk och finländare skulle ha en dålig klang bland dem som levat i Finland före 1917 och likaså hos yngre med sinne för tradition och historia grundar han tydligen sitt uttalande på subjektiva och tillfälliga intryck. Orden fick sitt genombrott före 1917, och att tillvita alla dem som då var med bristande historiskt sinne förefaller mig inte övertänkt.

En icke-initierad läsare av mag. Olsonis artikel får lätt den uppfattningen att orden finländsk och finländare vore en uppfinning av personer långt yngre än han själv. Att en sådan

¹. Nyländska afdelningens protokoll 25.10. 1887 § 9, förvaras numera i Nylands nations arkiv, Helsingfors.

². I motsats till några av sina samtida i nationen kan Neiglick inte betecknas som en ledare för den finlandssvenska nationalitetskampen i politisk mening; han om någon på den tiden var internationellt orienterad.

³. *Emerik Olsoni*, ”Finska nationen”, Svensk Tidskrift 1963, häfte 6, s. 266 ff.

uppfattning är oriktig framgår av vad som redan sagts. Orden — eller deras dåtida motsvarigheter — är kända redan från tidig medeltid, och flera exempel finns på att de sporadiskt nyttjades under de följande århundradena, också om man t. ex. i Sverige oftast använde finsk och finne då man sammanfattande talade om dem som bodde i riksdelen Finland eller berörde lokala förhållanden där. Sedan de nationella spörsmålen under 1800-talet börjat tilldra sig ökad uppmärksamhet var det naturligt att man i finlandssvenska kretsar och bland dem i utlandet, främst i Sverige, som intresserade sig för svenskt kulturarbete i Finland, begynte inse det vilseledande i att också finlandssvenskarna kallades finnar: om så var fallet kunde den uppfattningen lätt slå rot att alla som bodde i Finland hade finska som modersmål eller i språkpolitiskt avseende var finsksinnade. Därför syntes det angeläget att uttryck sådana som de sammanfattande finländare och finländsk vann spridning och användning i sådana fall då de antingen missvisande eller mera i detalj karaktäriserande finsk (finne) resp. svensk (finlandssvensk) inte med fördel kunde nyttjas. En enhällig — eller rättare: en mycket utbredd — opinion för finländsk och finländare skapades emellertid först på 1910-talet — i den meningen är orden, det äger sin riktighet, relativt unga. Sedan dess har de med allt fog i betydande utsträckning kommit till användning också i riks-svensk press och facklitteratur.

Under tidernas lopp har livliga diskussioner förts om de här aktuella orden. Ett stort antal synpunkter har anlagts — för och emot. De olika parternas argument kan inte här redovisas ens i huvuddrag. Själv har jag i några artiklar och uppsatser under senare år diskuterat en del av de viktigare av dem.⁴

Några av de synpunkter mag. Olsoni framför tarvar emellertid ytterligare kommentarer.

Hans tes att orden finländsk och finländare skulle ha införts av ryssar i början av 1800-talet är knappast hållbar inför en noggrannare prövning. Mot den talar bl. a. det redan nämnda faktum att orden därförinnan var kända i svenskt (nordiskt) språkbruk. Mot den talar också, för att ytterligare nämna blott ett exempel, den omständigheten att det första tryckta arbete, i vilket uttrycken i större utsträckning veterligen kom till användning, ingalunda var en översättning från ryskan, utan den svenska utgåvan av tysken Friedrich Rühs' mycket lästa historiska och topografiska översikt "Finland und seine Bewohner" (1809) ("Finland och dess invånare", 1811—13). Det är uteslutet att Franzén hade i främsta rummet varit påverkad av ryskt språkbruk, då han 1809 talade om "finländaren". Då finländsk under

4. "Finländsk" och "finländare". Om ett ordpar och dess historia, Svenska litteratursällskapet i Finland Historiska och litteraturhistoriska studier 37 (1962), s. 65—100; "Finländsk" och "finländare". Några synpunkter på en fråga om svenskt språkbruk, Nordisk Tidskrift 1961, h. 7, s. 417—423; Om bruket av ordet finländsk under förra hälften av 1800-talet, Finsk Tidskrift 1957, h. 6, s. 233—241. — De exempel som anförs i nu föreliggande artikel har endast delvis återopats i de äldre uppsatserna. Här må ytterligare hänvisas till några i dem icke anförda utredningar av särskilt intresse för riks-svenska läsare: Erik Brate, Finne eller finländare? Svenska Dagbladet 6.9.1919; Rolf Pipping, Finländare eller finne? Åbo Underrättelser 10.9.1919; Erik Brate, "Finne" och "finländare", Aftonbladet 14.9.1919; Erik Brate och Rolf Pipping, Finländare eller finne? (polemik), Åbo Underrättelser 21.9.1919; Finne eller finländare?, Hufvudstadsbladet 27.9.1919; Einar Pontán i Svenska Tidningen 11.7.1919; Hugo Ekhammar, Klarhet, GHT 17.8.1923; Vilhelm Lundström, Finne, finlandssvensk, finländare, Allsvensk samling 19.4.1927. — Det bör påpekas att av dessa författare Brate i huvudsak förfäktade samma ståndpunkt som nu senast Olsoni.

de närmast följande årtiondena då och då nyttjades är en påverkan från ryskt håll i några fall tänkbar, men ingalunda i alla;⁵ det var nog i främsta rummet klarhet i språkets uttryck som eftersträvades. Då man på finlandssvenskt håll under senare delen av 1800-talet och i början av vårt århundrade ivrade för finländsk och finländare var man givetvis medveten om att i Finland förlagda trupper m. m. kallades finländska, men det vore groteskt att tänka sig att detta språkbruk hade utgjort ett argument i kampanjen för ett uttrycksfullare, mera nyanserat språk. Att i våra dagar missförstånd kunde uppstå på grund av att vissa ryska institutioner i Finland betecknades som finländska är knappast att befara, att hävda att uttrycken av liknande anledning vore mindre lämpliga förefaller enbart sökt.

Mag. Olsoni anser vidare att det är oförsiktigt av mig att på ett ställe tala om en folkgrupp i Finland, "som språkligt och etnografiskt inte kan kallas finnar". Att den avsedda folkgruppen i århundraden kallats så, bekymrar mig inte, säger han. Kallats så har den visserligen ofta, men med ett just i språkligt och etnografiskt sammanhang oriktigt uttryck. Och själva har mycket stora delar av denna folkgrupp (främst allmogen), såsom redan genom exempel antyddes, i århundraden kallat sig svenskar rätt och slätt, ej finnar.

Vad mag. Olsoni främst opponerar sig mot är att finländare nyttjas i historisk text. Han betecknar det som en svår anakronism. Han besinnar då inte att ordet finne (finsk) numera har sin betydelse, svensk (finlandssvensk) sin.

⁵. Ett exempel på danskt språkbruk har vi från mitten av århundradet i *Christian Molbech*, Beretning om den finlandske National-Literatur og dens nyeste Tilstand, Det Kgl. Danske Videnskabs-Selskabs Skrifter 1849, s. 55 ff.

Före nationalitetsrörelsens genombrott ansågs det inte särskilt viktigt att framhäva skillnaden mellan dessa uttryck. Men numera föreligger risken att senare tiders av ett mera nyanserat språk framsprungna uppfattningar skall färga av sig på det förgångna, varför det är skäl att också i historisk text nyttja de neutrala och samtidigt sammanfattande (och just därigenom ingalunda separatistiska) orden finländsk och finländare, på samma sätt som man överhuvud i saklig och objektiv framställning strävar att använda i en senare tid formulerade uttryck om genom dem större klarhet kan vinnas — låt vara att de stundom kan förefalla i någon mån anakronistiska. Det kanske viktigaste argumentet för användning av finländsk och finländare — i såväl historisk som aktuell text av alla slag — är nämligen att just de orden och inga andra är ägnade att rikta språket på ett sätt som gör det möjligt att tala om Finlands befolkning i dess helhet eller särskilda personer eller företeelser i Finland utan att behöva införa någon närmare precisering i språklig eller nationalitetspolitisk bemärkelse. Genom att nyttja de orden vinner man i klarhet och reda. Nyttjar man dem, uppstår inga missförstånd. Talar man uteslutande om finsk och finne faller den finlandssvenska insatsen otvivelaktigt i skuggan. Talar man alltid om finsk och (finlands)svensk då båda språkgrupperna samtidigt avses blir formuleringarna onödigt mångordiga och invecklade. Drar man upp en tidsgräns, efter vilken finländsk och finländare möjligen kunde få nyttjas (något som Olsoni antyder som en tänkbar lösning), då kan komplikationer aldrig undvikas. Vid vilket år skulle denna tidsgräns dras? Det vore absurt om en person betecknades som finne före exempelvis 1917, men därefter som finländare.

"Det är — — — ett krav på logisk reda det här är fråga om", skrev Hjalmar Lindroth 1929 i en artikel,⁶ där han påvisade att det icke blott var berättigat utan rentav nödvändigt att finländsk och finländare vann allt vidare

spridning i svenskt språk var det ännu talades. Hans uttalande var då lika angeläget som det är nu.

⁶. *Hjalmar Lindroth* i Göteborgs-Posten 18.10.1929.